

Міністерство освіти України
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет ім. С.Я. Дем'янчука

Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан
та перспективи розвитку

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару

Рівне – 2007

ББК 80.4

С 48

УДК [811 + 82] = 16

Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвузівського семінару. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Упорядники - кандидат філологічних наук, доцент

Самборська І.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

Відповідальний за випуск - кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

*Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 26 жовтня 2007 року)*

Матеріали публікуються в авторській редакції.

Не виключено, що надрукування праці Храбра було прямою реакцією на нападки езуїта Петра Скарги на церковнослов'янську мову. Треба мати на увазі, що в давнину під буквою розуміли і літеру, і позначуваний нею звук, тому письмо, за допомогою якого передавалися звуки, вважалося невід'ємною частиною самої мови. За цим острозьким виданням, стаття Храбра багато разів передруковувалася у східнослов'янських букварях XVI – XVII ст., отже, була відома з шкільної лави великому колу людей, поширювалася в рукописному вигляді.

Звичайно, на Русі в XI – XIII ст. освічені люди були обізнані з філософсько-граматичними (філологічними) творами візантійських учених. Багатий матеріал цього типу міститься в Ізборнику Святослава 1073 р.

Література

1. Бернштейн С.Б. Константин-філософ и Мефодий. – М., 1984.
2. Висоцький С.О. Київська писемна школа X-XII ст. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 1998.
3. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови. Постання церковнослов'янської мови. Костянтин і Мефодій. Їх життя і діяльність. – Варшава, 1926. – Т.1.

Самборская И.Н.

(Ровенский государственный гуманитарный университет)

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОБРАЗНЫХ АРХЕТИПОВ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Развитие современной лингвистики в русле тенденции к антропологизации научных исследований, рассмотрение языка сквозь призму человеческого фактора в качестве одной из важнейших задач выдвигает изучение языковой картины мира как зеркала народной культуры, народной психологии и философии.

Богатым и интересным материалом для изучения культурологических аспектов номинации являются единицы с образной семантикой, в частности эмотивно-оценочные наименования, в основу которых кладется некоторый образ-эталон, относящийся либо к сфере прекрасного, возвышенного,

героического, либо к сфере ужасного, карикатурного, чудовищного [2, 135].

Формирование подобных номинативно-характеризующих знаков сопряжено с актуализацией знаний человека о внешнем мире, а также образов, транспонируемых внутренней формой наименования, которая, выступая в роли ассоциативно-образного мотива, способна вызвать у носителя языка соответствующее наглядно-чувственное представление о реальном предмете, явлении действительности и отношение к нему. Ср., напр., образ крутого и глубокого обрыва, бездны в наименовании *ядерная пропасть* или образ атмосферного вихря огромной разрушающей силы экспрессива *ядерный смерч*, репрезентируемые внутренней формой как способом организации содержания языковой единицы.

Подобные образы имеют глубокие исторические корни. Несмотря на индивидуальный характер образов-индикаторов оценочных смыслов, их содержание одинаково понимается носителями языка в силу их традиционности для данной лингвокультурной общности. Универсальные символы заключают в себе положительную (напр., образы света, верха, рая) или отрицательную оценку (образы тьмы, ада, низа).

Анализ аксиологически маркированных образных стереотипов дает основание утверждать, что они формируют иерархически организованную систему, главенствующее положение в которой занимают образы света и тьмы. Их противопоставление носит универсальный, архетипический характер и в самом общем виде воплощает целую гамму взаимосвязанных оппозиций: добра и зла, жизни и смерти, божественной (созидающей) и нечистой (разрушительной) силы, разума и безумия, что позволяет увидеть действительность во взаимодействии всех ее начал.

Существует, однако, небольшая часть универсальных образных стереотипов, которые могут быть и положительно- и отрицательно-оценочными, напр., образы огня и воды.

Огонь – древнейший символ – считался одной из характеристик Солнца, культа которого существовал, по-видимому, у всех древних цивилизаций. Так, Сварог – бог огня и неба – являлся верховным, наиболее почитаемым божеством и у древних славян, отношение к которому переносилось на все, связанное с ним; отсюда признак Солнца – огонь – также почитался и бережно

хранился как величайшая святыня. Древнее значение этого образа связано с выражением сильных человеческих чувств [3, 289], в основе чего лежит, вероятно, способность огня к внезапному появлению и быстрому распространению.

Рассматривая образ огня как архетипический символ добра, Ф.Уилрайт отмечает: „Огонь склонен взлетать кверху; больше того, источником земного огня и света является в конечном счете солнце, которое каждый день находится над нами высоко в ясном небе. Вверх... имеет преимущественно положительные символические коннотации; отсюда и огонь обычно также коннотирует добро, когда связывается с идеей направленности вверх” [4, 102].

Негативный аксиологический смысл образа объясняется опасностью огня для жизни человека: губительное действие огня приписывалось в мировоззрении древних славян гневу раздраженного божества. По мнению А.А.Потебни, голод, жажда, печаль, гнев представлялись народу и изображались в языке огнем [3, 265].

Соответствующий архетип реализуется в современном русском языке рядом образов : огня – огонь *неприязни* (АиФ, 2006, февр.), огонь национальной вражды (КП, 2006, 24 июня); пламени – пламя раздобра / Сегодня, 2007, 3 марта/, пламя политических баталий (Сегодня, 2007, 15 апреля), разбушевавшееся пламя межнациональных конфликтов (АиФ, 2007, февр.); костра – костер политических страстей (АиФ, 2006, 21 декабря), костер полемики (КП, 2006, 30 марта); пожара – пожар смерти (КП, 2006, 22 мая), пожар ажиотажа (АиФ, 2006, сент.).

Аксиологически маркированными оказываются стереотипные представления, ассоциативно связанные с парадигмой огня и кладущиеся в основу эмотивно-оценочных наименований: ср. угли *неприязни* (АиФ, 2007, янв.), *националистический чад* (КП, 2006, 29 марта). Воспринимая подобные единицы, носители языка способны мысленно представлять себе некоторые картины, связанные с интерпретацией нескольких характерных признаков обозначаемого. При этом объективируемый внутренней формой образ усиливает их аксиологическую маркированность, делает более наглядным, конкретным план содержания соответствующих характеризующих знаков.

Так, угли таят в себе потенциальную силу огня, поэтому единица, реализующая соответствующий образный стереотип, символизирует опасную разрушительную силу, готовую вспыхнуть

при благоприятных обстоятельствах. Чад же (удушливый дым как следствие неправильного обращения с огнем) в обыденном сознании говорящих связан с представлением о его способности нанести ущерб здоровью человека, вследствие чего номинативно-характеризующие наименования, опирающиеся на соответствующий образный архетип, сопряжены с выражением негативной оценки обозначаемых явлений.

Ряд архетипов порождает и образ воды, который изначально символизирует границу между жизнью и смертью [1, 825]. Вода является средством очищения и поддержания жизни человека. Очевидно, эти качества объясняют способность образа выступать архетипическим символом добра. В славянской культурной традиции вода рассматривается как феномен, обладающий животворящей силой, выступающий средством лечения [3, 326]. Однако мутная и грязная вода способна отравить человека, а мощь и сила воды могут обладать деструктивной направленностью. Такие свойства воды обусловливают аксиологическую амбивалентность образа. Ср., напр., номинативно-характеризующие наименования *холодная вода рынка* (КП, 2006, 22 окт.) и *мутные воды политической реформы* (Сегодня, 2007, 6 янв.). Холодная вода, как известно, действует отрезвляюще, заставляя взглянуть на окружающий мир объективно, поэтому соответствующая эмотивно-оценочная единица положительно характеризует ситуацию экономических реформ, а образ, положенный в основу наименования, имплицирует идею лечения «больной» экономики, «больного» общества в целом.

На другом аксиологическом полюсе находится наименование, где образ мутной воды, транспонируемый внутренней формой экспрессива, сопряжен с выражением отрицательной оценки обозначаемого. С утилитарной точки зрения мутная вода не пригодна для употребления в пищу. Из-за повышенного содержания ила, песка (т.е. мути) она ограничивает пределы видимости, в силу чего этот образ имплицитно выражает идею неопределенности, в данном случае идею непредсказуемости результата политических преобразований.

Архетип может реализовываться в следующих образах: *океана* - бурный океан рынка (КП, 2006, 14 сент.), *волны* – 9-й вал преступности (АиФ, 2006, янв.), *водопад* – словесный водопад (АиФ, 2007, февр.), *водоворот* – водоворот революции (Сегодня, 2006, 19 дек.), *брзыг* – брызги Чернобыля (АиФ, 2006, апр.).

Оценочный потенциал образов устанавливается путем апперцепции на основе актуализации фоновых знаний носителей языка. Так, океан – огромная масса воды – таит в себе смертельную опасность, как и в образе 9-го вала преобладающим является представление о мощи разбушевавшейся стихии: ведь известно, что роковой является именно девятая по счету волна, по верованиям мореплавателей, самая сильная и бурная. Поэтому такие характеристики предопределяют отрицательную коннотацию соответствующих наименований.

Итак, аксиологическая значимость образов связана с установлением степени опасности того или иного явления для жизни человека. При этом образ как социально-оценочный эталон по-своему впитывает и преобразует все то богатство ассоциаций, которое соответствует тому или иному конкретно-историческому этапу развития определенного социума, и является носителем видения мира или языкового мифа о действительности, созданного данным народом в процессе ее освоения.

Литература

1. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. – Тбилиси, 1984.
2. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М., 2003.
3. Потебня А.А. О некоторых символах в славянской народной поэзии // Потебня А.А. Слово и миф. – М., 1989.
4. Уилрайт Ф. Метафора и реальность // Теория метафоры.. – М., 1990.

Сербина Т.Г.

(Ровенский государственный гуманитарный университет)

ПРИЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛОГОЭПИСТЕМ В РУССКОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТАХ УКРАИНЫ

Последние события новейшей истории повлекли за собой изменения газетного дискурса, результатом которых стала глобальная авторизация, связанная, в свою очередь, с тремя видами “свобод”: тематической, прагматической (отсутствие внешней обусловленности оценки),

ЗМІСТ

Передмова	3
СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Вороб'єва Л.М. Слово и его значение: к вопросу о внутренней форме слова	6
Чеберяк А.М. Комунікативні ролі автора і адресата у реалізації мовленнєвого жанру „відкритий лист”	9
Мандрик Н.В. Джерела східнослов'янських граматичних традицій (XI – XIII ст.)	13
Самборская И. Н. Функционирование образных архетипов в современном русском языке	17
Сербина Т.Г. Приемы использования логоэпистем в русскоязычных газетах Украины	21
Совтис Н. М. Фонетична й грамматична адаптація українських лексичних запозичень до норм польської літературної мови	26
Смерчко А. А. Авторська трансформація фразеологізмів	29
Кондзеля Е. С. Перформативы как средства выражения побудительности в русском и польском языках	33
Степанова О. І. Про деякі параметри зіставних досліджень (на матеріалі української та російської мов)	37
Мединська Н.М. Вираження семантики дистрибутивності в дієсловах з подвійними префіксами в сучасній українській та російській мовах	40
Шульжук Н.В. Основні питання лінгвістичної теорії діалогу	44
Щербачук Н. П. Особливості функціонування та морфологічне вираження детермінантів у діалогах	48
Вовчук Н.И. Коннотативность поэтических новообразований	51
Лукашенко Ю. Національно-культурна специфіка номінацій жінки в польській розмовній мові	57
Вашук К. Емоційно-експресивна лексика у польській пресі	61
Сорока М. Віддієслівні іменники у сучасній польській мові (структурно-семантична та стилістична характеристика)	66
Любінська Н. Парадигматичні відношення дієслів руху в сучасній польській мові	70

Дем'яненко І. Фразеологія польського студентського сленгу (на матеріалі словника Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. -Lublin, 1994)	74
Мичко І. Особливості вживання числівників у конфесійному стилі	78
Глодовська О. Мовні особливості казок О.С.Пушкіна	81
Примак Е. Речевої этикет в письмах А.С.Пушкина.....	86
Кононенко М. Антропоними в романе М.А.Булгакова «Мастер и Маргарита»	90

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛІТЕРАТУР У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Матчук А.Л. Слово як феномен людського буття	96
Гнатів Т. О. „Українська школа” та Юліуш Словацький в контексті українсько-польського пограниччя	102
Миронюк В.М. Особливості хронотопу у творчості Марка Черемшини	105
Старух О.В. Проблема самоідентифікації жінки у повісті Н.Зборовської „Валя”	110
Синевич Б. М. Літературознавчий дискурс 20-х років: тексти і контексти	115
Нестерук С.М. „Неоміфологізм” в контексті художніх пошуків письменників ХХ століття	125
Матвейчук М.И. Лирическая проза о великой отечественной войне	132
Бєлова С.А. Особливості конфлікту та героя в романах Б.Акуніна	146
Мазяр В.В. Литературные портреты современников Н.А.Некрасова	152
Король О. Ю. Поетика лірико-автобіографічної оповіді в романі І.Буніна „Життя Арсеньєва”.....	155
Хмель В.А. Соціальні й філологічні аспекти творення антирежимного фольклору	161
Липинская О. «Евгений Онегин» А.С.Пушкина как роман в стихах: традиции и новаторство.....	167
Дячук І. Своєрідність поетики Йосипа Бродського (1958-1972 років творчості)	173

Басюк І. Проблема злочину і кари в романі М.Булгакова „Майстер і Маргарита”	176
Гончарук О. Гейне в українських перекладах.....	182
 МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
Груба Т.Л. Проблема мовної особистості в сучасній психолінгвістиці та лінгводидактиці	187
Лещенко Г. П. Проблема формування комунікативної компетенції школярів у російській та українській лінгводидактиці	192
Свірчук Т. І. Проблема статусу соціокультурної компетенції у навчанні мов.....	197
Овдійчук Л. М. Взаємодія мистецтв на уроках української та зарубіжної літератури	201
Довгалець Л. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках української мови у 5 класах	205
Сухацька Л. Особливості побудови системи вправ з розвитку діалогічного мовлення	211
Колосинська М. Комунікативна гра як засіб реалізації мети і завдань шкільної мовної освіти.....	218
Хомич Н. Вивчення життя та творчості Ольги Кобилянської у школі на основі особистісно зорієнтованого навчання	222
Шолудько О. Вивчення життя і творчості Василя Стуса у школі із застосуванням методу проектів.....	227
Відомості про авторів.....	232

Наукове видання

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару
„Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан та перспективи розвитку”

Упорядник – **Самборська І.М.**
Відповідальний за випуск – **Сербіна Т.Г.**
Комп'ютерна верстка – **Третяк О.Ю.**

Підписано до друку 21.11.2007 р. Формат 60x84 1/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний.
Ум. друк. арк. 12,05. Обл. вид. арк. 12,05.
Замовлення № 25/1 Наклад 100.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

ББК 80.4

М 34

УДК [811 + 82] = 16

Матеріали міжвузівського семінару „Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.